

Statusrapport om kommunernes arbejde med nærdemokrati

Juni 2009

Statusrapport om kommunernes arbejde med nærdemokrati

1. Baggrund og sammenfatning

1.1. Baggrund

Det stærke lokale demokrati er et særkende for Danmark. Danmark er det land i Europa, som har decentraliseret flest opgaver fra staten til det lokale styre i kommunerne. Langt de fleste velfærdsopgaver løses på det forvaltningsniveau, der er tættest på borgerne, nemlig i kommunerne.

En styrkelse af nærdemokratiet og borgernes deltagelse i lokalsamfundene var et vigtigt fokuspunkt i strukturreformen. Med dannelsen af nye større kommuner blev grundlaget skabt for overførelsen af nye opgaver til kommunerne, hvilket i sig selv indebar en styrkelse af det lokale demokrati. Regeringen opfordrede samtidig kommunerne til at indtænke nærdemokratiet sideløbende med de øvrige forberedelser til de nye kommuner.

På denne baggrund indledte det daværende Indenrigs- og Sundhedsministerium i december 2004 arbejdet med at undersøge mulighederne for en styrkelse af det lokale demokrati i kommunerne.

Arbejdet påbegyndtes med afholdelse af et stormøde med deltagelse af repræsentanter for en lang række organisationer og foreninger samt KL. I forlængelse af dette møde nedsatte den daværende indenrigs- og sundhedsminister i begyndelsen af 2005 Tænk tanken om Nærdemokrati bestående af repræsentanter fra en række paraplyorganisationer og KL.

Tænk tankens opgave var fra en overordnet synsvinkel at se på, hvorledes kommunerne kunne styrke nærdemokratiet, og hvordan samspejlet og opgavefordelingen mellem den enkelte kommunalbestyrelse, borgerne og det civile samfund kunne udvikle sig.

Tænk tanken afgav i august 2005 en redegørelse, hvori den fremkom med en række anbefalinger på området.

I oktober 2005 afgav regeringen en redegørelse til Folketinget vedrørende nærdemokrati. I redegørelsen redegjorde regeringen for sine principper og initiativer på området og forholdt sig til de fremtidige rammer for nærdemokratiet og til anbefalingerne fra Tænk tanken om Nærdemokrati.

Af redegørelsen fremgik det endvidere, at regeringen i 2008 ville samle op på de første erfaringer.

Daværende Velfærdsministerium fremsendte på den baggrund i 2008 et spørgeskema til samtlige 98 kommuner med en række spørgsmål om blandt andet bru-

gerbestyrelser, høringsprocesser, demokratistrategier og kommunikationen med borgerne.

På baggrund af kommunernes tilbagemeldinger har Indenrigs- og Socialministeriet udarbejdet nærværende statusrapport.

Samtidig med offentliggørelsen af denne rapport udgiver regeringen og KL endvidere i samarbejde en publikation, som samler en række gode eksempler på, hvordan der i kommunerne arbejdes med det lokale demokrati.

1.2. Sammenfatning

Formålet med nærværende rapport er, som nævnt ovenfor, at følge op på de tiltag og erfaringer med nærdemokrati, som kommunerne har gjort sig og gennemført efter kommunalreformen. Rapportens fokus er således rettet mod kommunernes arbejde med nærdemokrati og de metoder, som kommunerne har anvendt. Hvorledes borgerne, som mange af tiltagene er rettet mod, har taget imod disse, har det ikke været undersøgelsens mål at klarlægge.

Det overordnede billede, som statusrapporten tegner, er, at alle kommuner arbejder engageret med spørgsmålet om nærdemokrati.

Samtidig viser statusrapporten ikke overraskende, at der i kommunerne er forskel på, hvordan man har valgt at tilrettelægge arbejdet med nærdemokrati. Visse metoder anvendes af stort set alle kommuner, mens andre metoder ikke har vundet samme brede indpas.

Rapporten viser samtidig, at en del kommuner har taget forslagene og ideerne fra regeringen og Tænketanken til sig og udmøntet dem i forskellige tiltag tilpasset netop deres kommune og dens borgere.

At det har haft en betydning, at der blev sat fokus på nærdemokratiet i forbindelse med kommunalreformen, kan også aflæses i kommunernes tilbagemeldinger, idet mange kommuner angiver at have igangsat initiativer til styrkelse af det lokale demokrati i forbindelse med netop kommunalreformen.

Rapporten viser imidlertid også en tendens til, at det navnlig er kommuner med relativt mange indbyggere samt sammenlægningskommunerne, der i perioden omkring kommunalreformen generelt har haft størst fokus på at udvikle de aspekter af det lokale demokrati, spørgeskemaet har haft fokus på.

Set over en bred kam giver kommunernes tilbagemeldinger på spørgeskemaet grund til samlet at konkludere, at nærdemokratiet, ikke mindst i kølvandet på kommunalreformen, tages meget alvorligt i kommunerne. Der arbejdes seriøst med inddragelsen af det civile samfund i kommunernes daglige arbejde såvel som i den mere langsigtede udvikling af kommunen.

Når der samtidig ses på de mange gode eksempler på nærdemokratiske tiltag, hvoraf blot nogle få præsenteres i denne rapport, fremkommer et overordnet indtryk af et sundt og livligt nærdemokrati i Danmark efter kommunalreformen.

Borgernes oplevelse af nærdemokratiet efter kommunalreformen

KREVI (Det Kommunale og Regionale Evalueringsinstitut) offentliggør i juni 2009 en undersøgelse af danskernes oplevelse af nærdemokratiet.

Formålet med undersøgelsen er at producere viden om, hvorvidt og hvordan struktur-reformen har påvirket nærdemokratiet. Hvordan oplever danskerne det kommunale demokrati efter reformen? KREVI vil særligt undersøge, hvorvidt indbyggerne i sammenlagte og ikke-sammenlagte kommuner oplever, at deres tillid til lokalpolitikere samt deres indsigt i lokalpolitik og deres evne til at handle lokalpolitisk er større eller mindre end før kommunalreformen. Målet er at bidrage med ny viden om, hvorvidt stigende kommunestørrelse udgør en udfordring for nærdemokratiet.

KREVI's undersøgelse baserer sig på telefoninterviews med borgere i udvalgte kommuner foretaget ved årsskiftet 2007/2008. Der sammenlignes med data fra en tilsvarende undersøgelse fra 2003 (Kjær og Mouritzen (red.)).

2. Om spørgeskemaundersøgelsen

Daværende Velfærdsministerium udsendte i august 2008 et elektronisk spørgeskema til alle 98 kommuner. Spørgeskemaet bestod af i alt 22 spørgsmål, som tog udgangspunkt i de overvejelser og anbefalinger om udviklingen af det lokale demokrati, som fremkom i rapporten fra Tænketanken for Nærdemokrati samt i regeringens redegørelse om nærdemokrati til Folketinget.

Flere kommuner har gjort opmærksom på, at et spørgeskema ikke nødvendigvis til fulde kan beskrive det store arbejde med nærdemokrati, der bliver gjort rundt om i kommunerne.

Det er rigtigt, at rammerne for besvarelsen af et spørgeskema sætter visse grænser for hvor detaljeret kommunerne har kunnet beskrive deres indsats. Men undersøgelsen giver imidlertid en idé om, hvilke nærdemokratiske tiltag kommunerne prioriterer.

For enkelte spørgsmåls vedkommende er der ikke nødvendigvis en fælles forståelse af de begreber, som er anvendt i spørgeskemaet. Der kan derfor være forskel på, hvad der ligger bag den enkelte kommunes besvarelse. Hvor dette efter ministeriets opfattelse er tilfældet, er det angivet ved gennemgangen af det konkrete spørgsmål. I den forbindelse bemærkes, at mange kommuner har afgivet uddybende bemærkninger til spørgsmål, som har belyst deres forståelse af spørgsmålene.

2.1. Svarprocent

I alt 96 kommuner besvarede spørgeskemaet inden for tidsfristen. Af de 96 besvarelser valgte en kommune i stedet for et udfyldt spørgeskema at indsende en samlet beskrivelse af kommunens tiltag og erfaringer på området, idet kommunen fandt, at en udfyldelse af det foreliggende spørgeskema ville give et misvisende resultat for kommunen. På den baggrund indgår i alt **95 kommuner** i undersøgelsen, svarende til en svarprocent på **97 procent**.

2.2. Spørgeskemaet og svaroptælling

Spørgeskemaet indeholder som nævnt 22 spørgsmål, hvoraf syv spørgsmål opfordrer kommunerne til at uddybe deres besvarelser. De øvrige spørgsmål er lukkede, dog for enkeltes vedkommende med mulighed for at angive andre svarmuligheder end de fortrykte eller med mulighed for at vedlægge eventuelle politikker eller principper sammen med besvarelsen.

I gennemgangen af de 22 spørgsmål i kapitel 3 er der foretaget separate sammenstillinger af hvert enkelt spørgsmål, hvorfor de kommuner, der har undladt at besvare enkelte spørgsmål, er udeladt i opgørelsen af det konkrete spørgsmål. Ved gengivelse af den procentvise beregning af kommunernes besvarelse i de enkelte spørgsmål, tages der således udgangspunkt i det antal kommuner, der har besvaret det konkrete spørgsmål.

Der er ved hvert spørgsmål angivet, hvor mange kommuner der har besvaret spørgsmålet.

2.3. Metode

Statusrapporten er en sammenskrivning af 95 kommuners besvarelser af det udsendte spørgeskema. Rapporten gennemgår ikke resultaterne for de enkelte kommuner, men søger at give et overblik over kommunernes arbejde med nærdemokratiet. Desuden præsenteres der undervejs eksempler til uddybning af kommunernes besvarelser af spørgsmålene i spørgeskemaet.

Med henblik på at analysere de indkomne svar bedst muligt er kommunerne indenfor to parametre opdelt i forskellige kategorier:

a. Sammenlægning/ikke-sammenlægningskommune i forbindelse med kommunalreformen pr. 1. januar 2007

65 sammenlægningskommuner (63 sammenlægningskommuner har besvaret spørgeskemaet)

33 ikke-sammenlægningskommuner (32 ikke-sammenlægningskommuner har besvaret spørgeskemaet)

b. Kommunens størrelse pr. 1. januar 2008

Kommunerne er inddelt i fire intervaller, der sikrer en nogenlunde ligelig repræsentation af kommunerne i fire kategorier. Intervallerne er inddelt således:

25 kommuner under 30.000 indbyggere

25 kommuner med mellem 30.000 og 45.000 indbyggere

31 kommuner mellem 45.000 og 75.000 indbyggere

17 kommuner med over 75.000 indbyggere

De to kategorier forholder sig således til hinanden: (kun besvarede)

Antal indbyggere	Sammenlægning	Ikke-sammenlægning	I alt
Under 30.000	10	14	24
Mellem 30.000-45.000	20	5	25
Mellem 45.000-75.000	20	9	29
Over 75.000	13	4	17
I alt	63	32	95

Det har været overvejet også at inddrage et tredje parameter i form af kommunerne opdelt efter kommunetype, der inddrager en afstandsfaktor til nærmeste store by. Den opdeling af kommunerne i henholdsvis by-, land- og udkantskommuner, som ministeriet tidligere har anvendt i f.eks. landdistriktsredegørelser, er imidlertid ikke tilpasset de nye kommuner efter sammenlægningerne. På den baggrund er denne kategorisering fra valgt i nærværende rapport.

Spørgeskemaet er vedlagt rapporten som bilag.

3. Kommunernes besvarelse af spørgeskemaet

For at give det bedst mulige overblik ved læsningen af statusrapporten følger den spørgeskemaets opdeling i underoverskrifter, ligesom svarene gennemgås enkeltvis og i den rækkefølge, de er stillet.

3.1 Nærdemokrati generelt

Spørgsmålene i spørgeskemaets første del undersøger det overordnede billede af kommunernes inddragelse af interessenter i det kommunale nærdemokrati, herunder om borgerne er blevet inddraget i forbindelse med udviklingen af kommunen som led i kommunalreformen. Herudover spørges der til, hvordan kommunen understøtter borgernes deltagelse i udviklingen af kommunen.

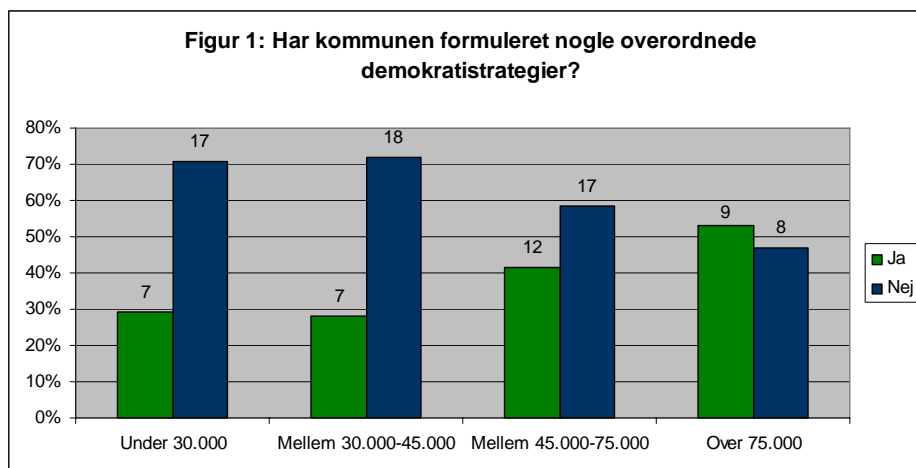
Overordnede demokratistrategier

1. Har kommunalbestyrelsen formuleret nogle overordnede demokrati-strategier?

95 kommuner har besvaret spørgsmålet. 35 kommuner, svarende til 36 procent, har udarbejdet en overordnet demokratistrategi. To kommuner har oplyst, at de har overordnede demokratistrategier under udarbejdelse, og en enkelt kommune har oplyst, at en strategi er under overvejelse.

Sammenligner man sammenlægningskommunerne med ikke-sammenlægningskommuner, ses det, at flere sammenlægnings- end ikke-sammenlægningskommuner har vedtaget en demokratistrategi. Mens 41 procent af sammenlægningskommunerne har udarbejdet en demokratistrategi, er tallet 28 procent for de ikke-sammenlagte kommuner.

Der er en tendens til, at større kommuner i højere grad end mindre kommuner har vedtaget demokratistrategier, idet 40 procent af kommunerne med over 45.000 indbyggere og 53 procent af kommunerne med over 75.000 har vedtaget en strategi, hvor det for kommuner med mellem 30.000 og 45.000 indbyggere er 28 procent, og for kommuner med mindre end 30.000 indbyggere er 29 procent, jf. figur 1 nedenfor.

Kommunerne blev i spørgeskemaet anmodet om at vedlægge eventuelle overordnede demokratistrategier. 21 kommuner har vedlagt sådanne, og bidragene vidner om en stor variation i både form og indhold. Dette afspejler, at strategierne tager hensyn til de forskellige behov og muligheder, som er til stede i hver enkelt kommune.

Som et eksempel herpå kan peges på Holbæk Kommune, som i forbindelse med kommunens udvikling af demokratistrategier bl.a. har vedtaget principper for lokalfora og udarbejdet ”den lokale netværksstyrings-ABC”. ABC-guiden er udarbejdet i samarbejde med to professorer fra Roskilde Universitetscenter, og formålet har været at skabe et fælles sprog, nogle fælles forventninger og en fælles forståelse af de forskellige parter rolle i udviklingen af de nye lokalfora.

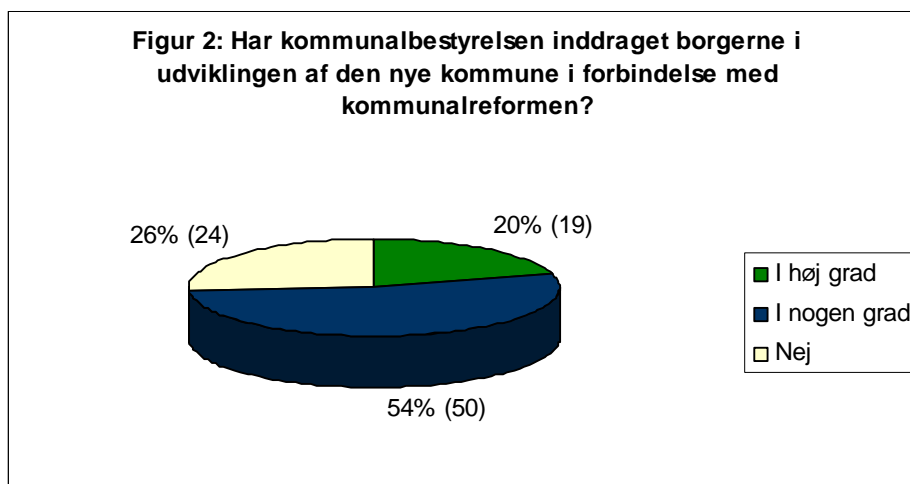
Ballerup Kommune, har i sin strategi for nærdemokrati lagt vægt på, at strategien skal være et redskab til at sikre, at traditionen for dialog og inddragelse løbende videreføres og udvikles. Konkret har kommunen udarbejdet en frivillighedspolitik, hvori kommunen for hver af frivillighedspolitikens indsatsområder sætter fokus på, hvad kommunen konkret kan gøre, blandt andet i form af dialog og kompetenceudveksling.

Udover variation og mangfoldighed vidner de medfremsendte strategier om, at kommunerne har tænkt strategien ind i mange forskellige sammenhænge.

Inddragelse af borgerne i forbindelse med kommunalreformen

2. Har kommunalbestyrelsen inddraget borgerne i udviklingen af den nye kommune i forbindelse med kommunalreformen? Hvis nej, spring til spørgsmål 4.

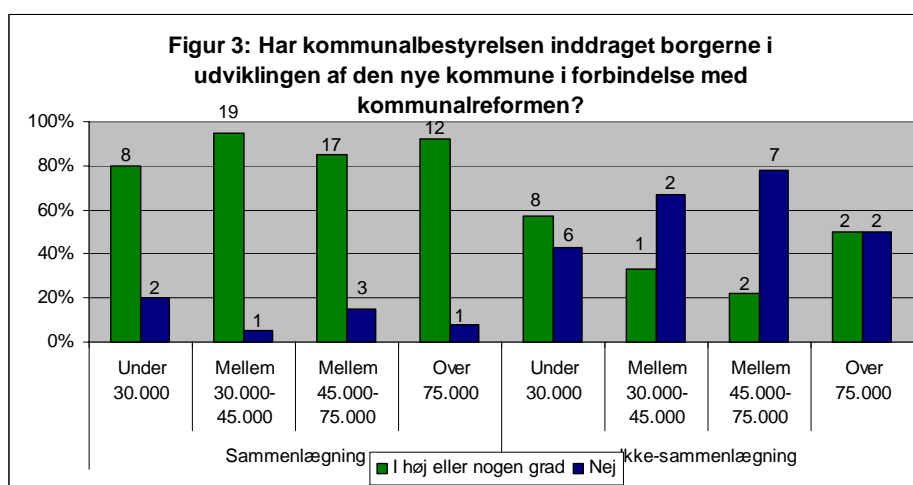
93 kommuner har besvaret spørgsmålet. 69 kommuner, svarende til 74 procent, har svaret, at de i høj eller i nogen grad har inddraget borgerne i udviklingen af kommunen i forbindelse med kommunalreformen, jf. figur 2 nedenfor.

For sammenlægningskommunerne er tallet endnu større, idet 89 procent af alle sammenlægningskommuner har svaret, at de i nogen eller i høj grad har inddraget borgerne, mens det for ikke-sammenlægningskommuner er 43 pct.

For så vidt angår fordelingen mellem kommunerne, ses der ikke noget klart mønster mellem kommunestørrelse og inddragelse af borgerne i forbindelse med kommunalreformen. Tallene viser således, at 67 procent af kommunerne med under 30.000 indbyggere og 87 procent af kommunerne med mellem 30.000 og 45.000 indbyggere i høj grad eller i nogen grad har inddraget borgerne i udviklingen af kommunen i forbindelse med kommunalreformen. For de lidt større kommuner, viser tallene, at 66 procent af kommunerne med 45.000 til 75.000 indbyggere og 82 procent af kommunerne med over 75.000 indbyggere har inddraget borgerne.

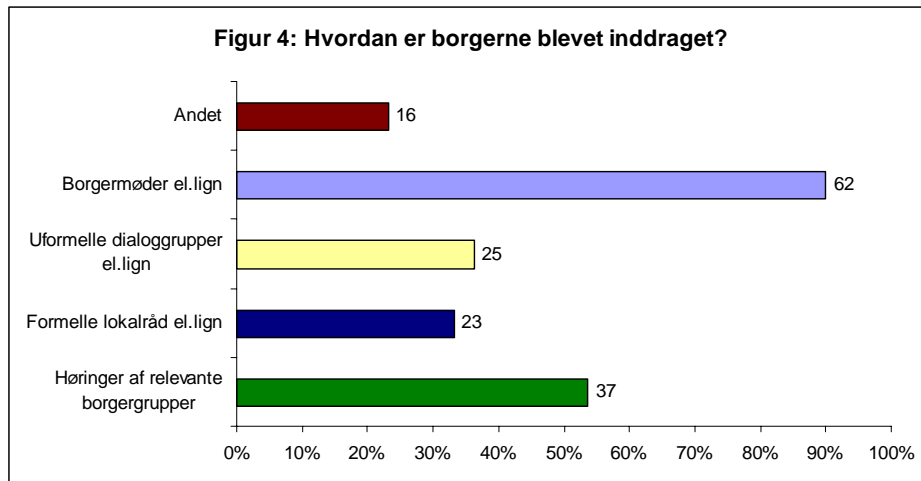
Figur 3 nedenfor supplerer dette billede, idet den viser, at det er blandt sammenlægningskommunerne generelt, at der har fundet mest inddragelse af borgerne sted. Ses der på ikke-sammenlægningskommunerne, fremgår det, at det er i de mindste ikke-sammenlægningskommuner, at der har fundet mest inddragelse af borgerne sted.

3. Hvis ja, hvordan er borgerne blevet inddraget?

Af de 69 kommuner, som har svaret, at de har inddraget borgerne i udviklingen af kommunen i forbindelse med kommunalreformen, har 62 kommuner angivet borgermøder som en ud af flere metoder til inddragelse af borgerne. Dette svarer til 90 procent af de pågældende kommuner. Borgermøder er dermed den mest udbredte inddragelsesform, som det også fremgår af figur 4.

Herefter følger høringer af relevante borgergrupper, som 54 procent af kommunerne har foretaget. Omkring en tredjedel, henholdsvis 23 og 25 kommuner, har gjort brug af formelt nedsatte lokalråd og/eller uformelle dialoggrupper.

Slagelse Kommune har uddybende oplyst, at man afholdt borgermøder med det formål at inddrage borgerne i udarbejdelsen af værdier for den nye sammenlagte kommune, ligesom der blev iværksat demokratiprojekter på tværs af de gamle kommunegrænser. En anden kommune, Gribskov Kommune, anvendte bl.a. fokusgruppeinterviews med borgere fra de to kommuner, der skulle sammenlægges, om forventninger og ønsker til den nye kommune. Interviewene blev en del af grundlaget for kommunens nye fælles vision. Endelig har Næstved Kommune samlet 100 borgere og bedt dem udarbejde et idékatalog, som dannede grundlag for kommunens strategi, der rækker frem til 2020.

Som det fremgår ovenfor, har rigtig mange kommuner benyttet muligheden for at inddrage borgerne i udviklingen af kommunen i forbindelse med kommunalreformen, og dette er gjort på mange forskellige måder. Kommunernes inddragelse af borgerne og arbejdet med nærdemokrati begrænser sig imidlertid ikke til tiden omkring kommunalreformen.

I det følgende ses på de rammer, som kommunerne i dag gør brug af i forbindelse med kommunens arbejde med nærdemokrati.

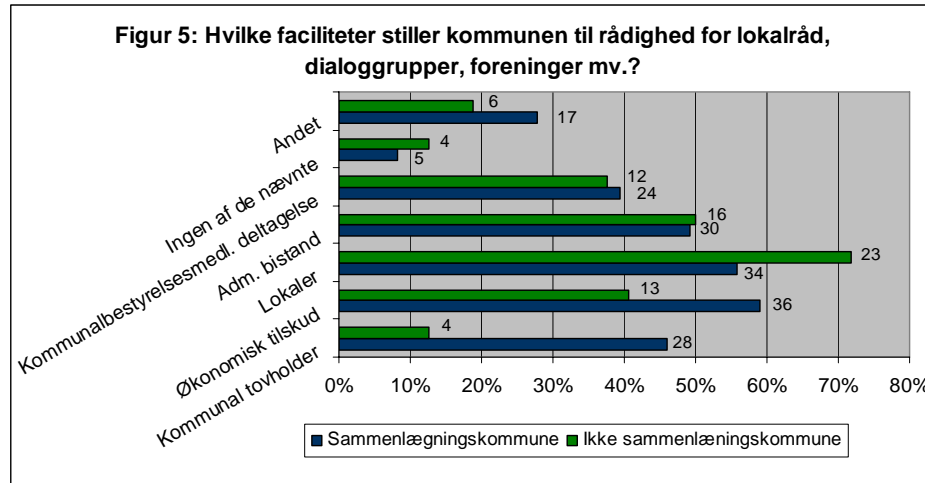
Faciliteter

4. Hvilke faciliteter stiller kommunen til rådighed for lokalråd, dialoggrupper, foreninger mv.? (Sæt gerne flere kryds)

93 kommuner har besvaret spørgsmålet. Adspurgte til hvilke faciliteter kommunerne i dag stiller til rådighed for lokalråd, dialoggrupper, foreninger med videre, svarer 57 kommuner, svarende til 61 procent af alle kommuner, at de stiller lokaler til rådighed, og 32 kommuner, svarende til 34 procent, at de har stillet en kommunal tovholder vedrørende nærdemokrati til rådighed.

Det fremgår endvidere, at der i 39 procent af kommunerne (25 kommuner) deltager kommunalbestyrelsesmedlemmer på ad hoc basis i møder med lokalråd, dialoggrupper, foreninger med videre, samt at der i 57 kommuner (61 procent) bliver stillet administrativ bistand til rådighed. I 49 af kommunerne, svarende til 52 procent, bliver der givet økonomisk tilskud.

Skelnes der mellem, om kommunen er sammenlagt eller ikke-sammenlagt, kan det fremhæves, at 46 procent af sammenlægningskommunerne har stillet en kommunal tovholder til rådighed, mens blot 13 procent af ikke-sammenlægningskommuner har stillet samme funktion til rådighed, jf. figur 5 nedenfor.

Når det kommer til kommunestørrelse, er det især de største kommuner over 75.000 indbyggere, der har ansat en kommunal tovholder med ansvar for nærdemokrati mv. (71 procent), mens det for de mindre kommuner er under en tredjedel, der har ansat en tovholder. Også økonomisk tilskud er mest udbredt i de største kommuner med over 75.000 indbyggere (82 pct. mod 46 pct. i øvrige kommuner).

Omvendt viser besvarelserne, at 70 procent af de mindre kommuner med under 45.000 indbyggere stiller lokaler til rådighed for lokalråd, foreninger med videre, mens 52 procent af kommunerne med over 45.000 indbyggere har valgt at stille lokaler til rådighed for kommunens foreningsliv.

24 kommuner har i forbindelse med besvarelsen af spørgsmål 4 givet eksempler på, hvordan der på anden vis stilles faciliteter til rådighed. For eksempel medfinansierer Vejle Kommune projekter i regi af kommunes lokale aktionsgruppe (LAG), og i flere kommuner, bl.a. Assens, Hedensted, Ringkøbing-Skjern og Faaborg-Midtfyn Kommune har man ansat en landdistriktskoordinator, som bl.a. har til opgave at understøtte lokalrådene i deres arbejde og at formidle lokalsamfundenes ønsker og behov til politikere såvel som kommunens administration.

Ni kommuner har svaret, at de ikke stiller nogle af de i spørgeskemaet nævnte faciliteter til rådighed.

De bemærkes, at der for så vidt angår svarmuligheden ”givet økonomisk tilskud” i spørgsmål 4 i spørgeskemaet, synes at have været en forskel i forståelsen af spørgsmålet ved kommunernes besvarelse, idet nogle kommuner synes at forstå spørgsmålet bredt, som eksempelvis almindelige tilskud til foreninger m.v., mens

andre kommuner synes at have forstået spørgsmålet som økonomisk støtte direkte til nærdemokratiske tiltag forstået i snæver forstand.

Nedsættelse af særlige udvalg

Kommunalbestyrelsen kan efter § 17 stk. 4, i den kommunale styrelseslov vælge at nedsætte særlige udvalg, f.eks. hvis den ønsker at inddrage interesser, som ikke er repræsenteret det kommunale styre. Såvel kommunalbestyrelsesmedlemmer som andre kan vælges som medlem af et særligt udvalg. Et særligt udvalgs opgave kan f.eks. være at forberede eller rådgive kommunalbestyrelsen, men udvalget kan ikke uden lovhjælp have selvstændig uafhængig beslutningskompetence. Som eksempler på betegnelser af særlige udvalg kan nævnes informationsudvalg, landliggerudvalg eller landdistriktsudvalg.

Lovgivningen siger (den kommunale styrelseslovs § 17, stk. 4):

I øvrigt kan kommunalbestyrelsen nedsætte særlige udvalg til varetagelse af bestemte hverv eller til udførelse af forberedende eller rådgivende funktioner for kommunalbestyrelsen, økonomiudvalget eller de stående udvalg. Kommunalbestyrelsen bestemmer de særlige udvalgs sammensætning og fastsætter regler for deres virksomhed.

5. Har kommunalbestyrelsen nedsat eller overvejet at nedsætte et særligt udvalg med borgerdeltagelse/nærdemokrati som ansvarsområde. For eksempel i medfør af den kommunale styrelseslovs § 17, stk. 4?

85 kommuner har besvaret spørgsmålet. 27 kommuner, svarende til 32 procent, har valgt at nedsætte et særligt udvalg med nærdemokrati som ansvarsområde. 4 kommuner, svarende til 5 procent, overvejer at nedsætte et sådant udvalg. Af de øvrige 64 kommuner angiver 45 kommuner (53 procent), at de ikke vil nedsætte et særligt udvalg, og 9 kommuner (11 procent) har oplyst, at de ikke har overvejet eller drøftet muligheden.

Der er generelt flere sammenlægningskommuner end ikke-sammenlægningskommuner, som har nedsat et særligt udvalg eller overvejer at nedsætte et udvalg, idet 37 procent af sammenlægningskommunerne har nedsat eller overvejer at nedsætte et udvalg, mens tallet for ikke-sammenlægningskommuner er 19 procent.

Der er en tendens til, at det er de kommuner med flest indbyggere, som har nedsat et særligt udvalg. Over halvdelen, 59 procent, af kommunerne med over 75.000 indbyggere har nedsat eller overvejer at nedsætte et udvalg. I 31 procent af kommunerne med under 75.000 indbyggere er der nedsat eller overvejes det at nedsætte et udvalg.

6. Hvis der er nedsat et udvalg, hvilket år er det så nedsat?

Alle de kommuner, som har nedsat et særligt udvalg, har gjort det i 2006 på nær en enkelt kommune, som nedsatte udvalget i 2005. Alle kommuner, som har nedsat et særligt udvalg, har således nedsat det forud for kommunalreformens ikrafttræden.

3.2. Lokaludvalg

Kommunalbestyrelsen kan efter § 65 d i den kommunale styrelseslov vælge at nedsætte lokaludvalg, der alene er rådgivende eller har begrænset beslutningskompetence. Kommunalbestyrelsen kan også med indenrigs- og socialministerens godkendelse nedsætte lokaludvalg, som selvstændigt kan varetage en række opgaver, som fremgår specifikt af lovgivningen. Det kan f.eks. være opgaver vedrørende lokalplaner, trafiksanering, vedligeholdelse af fællesveje samt folkeskole og dag- og klubtilbud. Kommunalbestyrelsen vælger medlemmerne af lokaludvalgene.

Lovgivningen siger (den kommunale styrelseslovs § 65 d):

§ 65 d. En kommunalbestyrelse kan træffe bestemmelse om nedsættelse af lokaludvalg, herunder om henlæggelse af beslutningskompetence til lokaludvalgene i nærmere angivne kommunale anliggender. Lokaludvalgenes medlemmer vælges af kommunalbestyrelsen. Kommunalbestyrelsen kan bestemme, at et antal observatører deltager i lokaludvalgenes møder.

Stk. 2. Til selvstændig varetagelse af lokaludvalg kan henlægges opgaver inden for følgende områder:

- 1) Opgaver vedrørende tilvejebringelse af lokalplaner, jf. kapitel 5 og 6 i lov om planlægning, inden for områder, der i kommuneplanens rammer er udlagt til boligformål.
- 2) Dispensationer fra lokalplaner og byplanvedtægter, jf. §§ 19, 20 og 21, stk. 1, i lov om planlægning, inden for de i nr. 1 nævnte områder.
- 3) Opgaver vedrørende servitutbestemmelser, jf. § 43 i lov om planlægning for så vidt angår ejendomme inden for de i nr. 1 nævnte områder.
- 4) Opgaver vedrørende trafiksikring, trafiksanering og færdselsregulerende foranstaltninger, jf. kapitel 2 i lov om offentlige veje og § 44 i lov om private fællesveje.
- 5) Opgaver vedrørende vedligeholdelse og istandsættelse af private fællesveje, jf. kapitel 6 og 10 i lov om private fællesveje.
- 6) Opgaver vedrørende støjulemper i forbindelse med fritidsaktiviteter, jf. § 42 i lov om miljøbeskyttelse.
- 7) Opgaver efter regler vedrørende forurening, der er fastsat i medfør af §§ 16 og 18 i lov om miljøbeskyttelse.
- 8) Opgaver efter kapitel 6 i lov om folkeskolen.
- 9) Opgaver vedrørende dag- og klubtilbud til børn og unge, jf. §§ 7, 19 og 63 i lov om social service.
- 10) Opgaver efter de uskrevede retsregler om kommunernes opgavevaretagelse.

Stk. 3. Såfremt kommunalbestyrelsen i henhold til stk. 2 henlægger opgaver til lokaludvalgenes selvstændige varetagelse, skal de nærmere regler om lokaludvalgene og deres virksomhed fastsættes i et regulativ. I regulativet kan der fastsættes bestemmelse om, at formanden tillægges et vederlag. I øvrigt kan der i regulativet træffes bestemmelser, herunder bestemmelser om fravigelser af denne lovs indhold, som oprettelsen af lokaludvalg gør ønskelige.

Stk. 4. Regulativet om lokaludvalg skal vedtages af kommunalbestyrelsen efter de regler, som gælder for vedtagelse af kommunens styrelsesvedtægt, jf. § 2, stk. 2, og godkendes af velfærdsministeren efter forhandling med vedkommende minister. Bekendtgørelse om regulativet og om ændringer heri skal indrykkes i den lokale presse efter kommunalbestyrelsens bestemmelse. Bekendtgørelse skal ske 2 gange med mindst 6 dages mellemrum. Regulativet skal være tilgængeligt for kommunens beboere.

Stk. 5. Lokaludvalgenes afgørelser vedrørende anliggender, der i henhold til stk. 2 er henlagt til lokaludvalgenes selvstændige varetagelse, kan indbringes for overordnede myndigheder i samme omfang, som hvis de var truffet af kommunalbestyrelsen.

Stk. 6. Reglerne i §§ 47-56, 61 og 63 finder tilsvarende anvendelse på lokaludvalgene og deres medlemmer.

Udvalg i henhold til styrelseslovens § 65 d

7. Har kommunalbestyrelsen nedsat lokaludvalg som følge af den kommunale styrelseslovs § 65 d?

Af de 93 kommuner, som har besvaret spørgsmålet, har fire kommuner nedsat lokaludvalg i henhold til den kommunale styrelseslovs § 65 d. Tre af disse kommuner er sammenlægningskommuner og en enkelt kommune er en ikke-sammenlægningskommune. To af kommunerne har over 75.000 indbyggere, mens de to andre har mellem 30.000-45.000 indbyggere.

Middelfart Kommune har eksempelvis i 2007 nedsat et lokaludvalg med rådgivende funktioner. Lokaludvalgets formål er bl.a. at støtte byrådet i arbejdet med den overordnede planlægning samt at varetage lokalområdernes interesser.

8. Hvis ja, hvilke erfaringer har kommunalbestyrelsen med delegation af kompetence til lokaludvalg?

En kommune, der overvejende har positive erfaringer med nedsættelse af lokaludvalg, er Københavns Kommune. Kommunen oplyser, at der allerede nu er eksempler på, at de oprettede lokaludvalg har gjort deres indflydelse gældende i en række sager, som har betydning for den pågældende bydel. Kommunen tilføjer, at kvaliteten af beslutningerne i borgerrepræsentationen er højnet på grund af lokalrådets viden og erfaringer, f.eks. på skoleområdet.

De øvrige tre kommuner har oplyst, at det på grund af den relativt korte tid, som lokaludvalgene har virket i, er for tidligt at konkludere på deres arbejde.

9. Har arbejdet i forbindelse med kommunalreformen styrket lokaludvalgets rolle?

Ingen af de pågældende kommuner mener endnu at have tilstrækkeligt med erfaringer til at kunne besvare spørgsmålet.

10. Hvis nej ved spørgsmål 7. Hvad er baggrunden for, at kommunalbestyrelsen ikke har etableret lokaludvalg?

88 kommuner har besvaret spørgsmålet. 36 kommuner har givet en forklaring på, hvorfor kommunen har valgt ikke at etablere lokaludvalg efter kommunestyrelseslovens § 65 d. Kommunerne har generelt givet mange forskellige grunde hertil. Holbæk Kommune har blandt andet givet udtryk for, at kommunen finder, at sådanne udvalg ville hæmme den kreative udvikling blandt ildsjælene i kommunen. Gentofte Kommune har oplyst, at kommunen har prioriteret borgerinddragelsen som en tværgående indsats. Andre kommuner har givet som begrundelse, at de i forvejen har en del lokalråd.

Selvom forholdsvis få kommuner således har nedsat lokaludvalg, har det tydeligvis været overvejet som en del af løsningen i kommunerne, men mange har fundet, at andre nærdemokratiske tiltag er bedre eller mere relevante i forhold til lige netop deres kommune.

3.3. Brugerbestyrelser

Brugerbestyrelser kan have mange forskellige roller, men der er grundlæggende to former for brugerbestyrelser. Den første gruppe, som typisk er på folkeskole- og dagtilbudsområdet, har direkte indflydelse på institutionernes ledelse. På disse områder er ansvarsfordelingen mellem kommunalbestyrelse, brugerbestyrelse og institutionsledere ofte omfattende lovreguleret.

Den anden gruppe har i højere grad karakter af at være talsmandsorganer for brugere og pårørende og har ikke den samme ledelsesmæssige indflydelse. På dette område ses færre lovregler, som regulerer ansvarsfordelingen mellem kommunalbestyrelse, brugerbestyrelse og institutionsledere.

Kommunalbestyrelsen har ifølge sektorlovgivningen pligt til at oprette brugerbestyrelser og brugerråd på en række områder, f.eks. brugerbestyrelser i folkeskoler, daginstitutioner og gymnasier, samt ældreråd, handicapråd og pårørenderåd på plejehjem. Herudover kan det fremgå af den specifikke lovgivning, at det er frivilligt for kommunalbestyrelsen at oprette brugerråd eller brugerbestyrelser. Såfremt kommunalbestyrelsen beslutter at oprette et sådant råd eller bestyrelse, skal kommunen på nogle områder følge de krav, der er fastsat i lovgivningen om medlems sammensætning, arbejdsrammer, sekretariatsbetjening mv. Det gælder f.eks. for integrationsrådene og folkeoplysningsudvalgene. Endelig kan kommunalbestyrelsen nedsætte brugerbestyrelser, brugerråd m.v. på ulovbestemt grundlag.

Lovgivningen siger f.eks. (serviceloven):

§ 17. Kommunalbestyrelsen skal nedsætte bruger- og pårørenderåd i tilknytning til plejehjem m.v., jf. § 192, plejeboligbebyggelser omfattet af lov om almene boliger m.v. eller lov om boliger for ældre og personer med handicap og andre tilsvarende boligenheder. Kommunalbestyrelsen fastsætter sammensætningen af rådet under hensyntagen til lokale forhold, dog således, at brugere og pårørende udgør et flertal i rådet. Rådets opgave er at repræsentere beboernes og lejernes interesser, og rådet skal inddrages ved fastlæggelsen af retningslinjerne for den daglige pleje- og omsorgsindsats i de pågældende boligenheder, herunder retningslinjer for kostplaner, arbejdsrutiner, aktiviteter, samvær m.v. Bestemmelsen omfatter alene de beboere og lejere i de nævnte boligformer, der modtager kommunale serviceydelser.

Stk. 2. Kommunalbestyrelsen fastsætter i samarbejde med rådet vedtægterne for dets arbejde. I vedtægterne fastsættes bl.a. regler for valg af medlemmer, valgperiode samt rådets arbejdsområde og kompetence.

Lovgivningen siger f.eks. (dagtilbudsloven):

§ 14. Forældre med børn i en kommunal eller selvejende daginstitution eller i kommunal dagpleje skal have adgang til at få oprettet en forældrebestyrelse i den kommunale dagpleje eller i den enkelte daginstitution med et flertal af valgte forældre, jf. dog § 24 a i lov om folkeskolen. Medarbejderne i dagtilbuddet skal være repræsenteret i forældrebestyrelsen. Kommunalbestyrelsen kan beslutte, at medarbejderrepræsentanter i forældrebestyrelser i kommunale daginstitutioner og kommunal dagpleje skal have stemmeret.

Stk. 2. Stk. 1 gælder ikke for selvejende daginstitutioner, hvis bestyrelse består af et flertal af valgte forældre.

Stk. 3. For privatinstitutioner skal kommunalbestyrelsen i forbindelse med godkendelse efter § 20 påse, at forældrene sikres en indflydelse svarende til forældreindflydelsen i selvejende daginstitutioner.

Stk. 4. For privat dagpleje skal kommunalbestyrelsen i forbindelse med aftalen sikre forældrene indflydelse på daglejens arbejde med børnene.

Delegering af ansvar til brugerbestyrelser

11. Har kommunalbestyrelsen delegeret ansvar til brugerbestyrelser, der går ud over det, som kommunalbestyrelsen er forpligtiget til efter lovgivningen?

94 kommuner har besvaret spørgsmålet. Ud af disse kommuner, har i alt 42 kommuner, svarende til 45 procent, svaret, at de i høj eller mindre grad har delegeret

ansvar til brugerbestyrelser ud over, hvad de er forpligtet til efter lovgivningen – 18 kommuner (19 procent) i høj grad og 24 kommuner (26 procent) i mindre grad. 52 kommuner, svarende til 55 procent, har således ikke delegeret ansvar ud over lovgivningens forskrifter.

Som eksempel på det udvidede ansvar nævner nogle kommuner bl.a., at der er nedsat brugerbestyrelser for idrætsanlæg, havneanlæg, biblioteker og aktivitetscentre for pensionister. F.eks. er der i Århus Kommune etableret brugerråd ved alle kommunens 37 lokalcentre, som skal medvirke til at gennemføre kommunens ældrepolitik i lokalområderne. Brugerrådene supplerer på den måde det fælles kommunale ældreråd med et lokalt fokus og har samtidig et udvidet sigte i forhold til de lovgivningsbestemte beboer- og pårørenderåd, som kun varetager plejeboligbeboernes interesser.

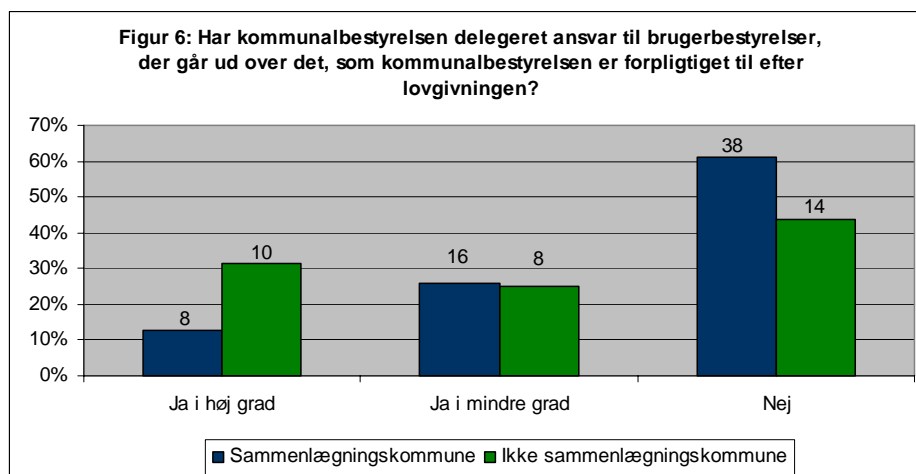
Andre kommuner fremhæver, at de på visse områder har delegeret ansvaret for anvendelse og overholdelse af kommunalbestyrelsens bevillinger til forskellige råd, der kan uddele eller indstille puljemidler bl.a. til forsamlingshuse, landsbyer eller til initiativer på kulturområdet. I Bornholms Regionskommune er der f.eks. nedsat fem råd på kulturområdet inden for musik, teater, kunst, kulturhistorie og børnekultur. De fem råd har alle fået en pulje penge, som de selv disponerer over. Puljerne er finansieret af Fritids- og Kulturudvalgets frie midler.

Københavns Kommune angiver at have udlagt beføjelser på miljø- og teknikområdet til en styregruppe, der initierer konkrete byfornyelsesprojekter.

Endelig angiver flere kommuner at have delegeret mere ansvar, end kommunen er forpligtet til, bl.a. på skoleområdet. I Rudersdal Kommune har skoler f.eks. fået udvidet ansvar vedrørende økonomien, ansættelse af medarbejdere, klassedannelse, fordeling af feriedage, elevrådsstruktur, vikarordning og placering af konfirurationsforberedelsen.

Blandt de kommuner, der har svaret nej på spørgsmålet, angives bl.a. som årsag, at kommunen prioriterer en styrket dialog og dialogbaseret aftalestyring, samt at der i kommunen vurderes at være tilfredshed med det nuværende niveau for samarbejde og ansvarsfordeling mellem kommune og brugerbestyrelser.

Skelnes der mellem, om kommunen er sammenlagt eller ikke-sammenlagt i forbindelse med kommunalreformen, angiver 56 procent af de ikke-sammenlagte kommuner i høj eller mindre grad at have uddelegeret ansvar til brugerbestyrelserne ud over, hvad de er forpligtet til. Dette er en større andel end for sammenlægningskommunerne, hvor 39 procent tilsvarende har uddelegeret ekstra ansvar, og hvor en større andel anvender svarkategorien ”i mindre grad” (se figur 5).

Kommunestørrelse ser generelt ikke ud til at have betydning for kommunernes tilbøjelighed til at uddelegere ansvar til brugerbestyrelserne.

Samarbejdet efter kommunalreformen

12. Har kommunalbestyrelsens samarbejde med de lovpligtige brugerbestyrelser, som fx skolebestyrelser og forældrebestyrelser i dagtilbud, ændret sig efter kommunalreformen?

95 kommuner har besvaret spørgsmålet. 39 af kommunerne, svarende til 41 procent, svarer, at kommunens samarbejde med de lovpligtige bestyrelser har ændret sig efter kommunalreformen. I 56 kommuner (59 procent) har samarbejdet derimod ikke ændret sig.

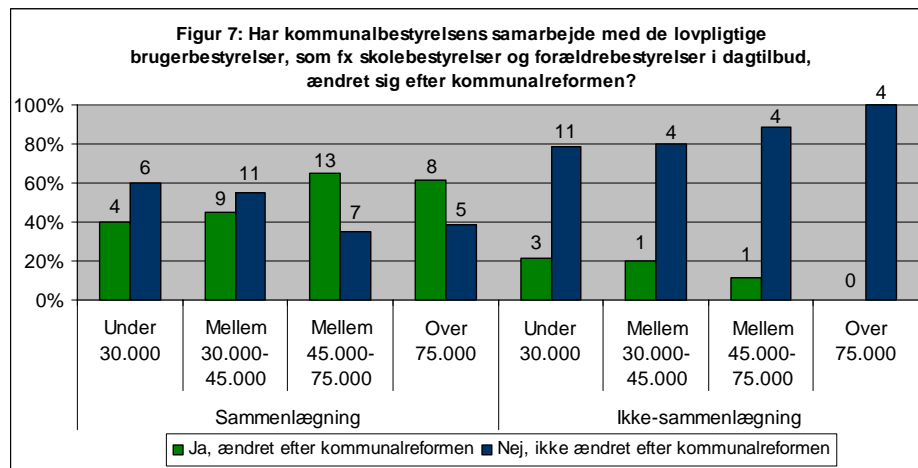
Som eksempler på ændringerne angiver en del kommuner på den ene side, at der ikke længere er politikere repræsenteret i alle brugerbestyrelserne, og at dialogen til politikere er mindsket. På den anden side angiver en del kommuner, at dialogen mellem fagudvalg og institution/brugerbestyrelse er blevet styrket og/eller formaliseret/systematiseret efter kommunalreformen. Nogle kommuner har konkret oprettet årlige eller halvårlige samråd, udviklingsråd eller dialogfora med alle bestyrelser eller bestyrelsesformænd.

Rudersdal Kommune har f.eks. etableret et skoleforum, der er et konsultativt og rådgivende organ vedrørende fælles opgaver for kommunens skolevæsen. Forummet fungerer som et udviklings- og debatforum og består af Børne- og Skoleudvalgets medlemmer, skolebestyrelsesformændene og en repræsentant fra fælleselevrådet.

Besvarelserne viser, at 54 procent af de sammenlagte kommuner i forbindelse med kommunalreformen har ændret samarbejdsformen, mens det kun gælder for 16 procent af ikke-sammenlægningskommunerne.

Kommunestørrelse har nogen betydning for besvarelserne, idet en noget mindre andel af de små kommuner med under 30.000 indbyggere svarer ja til ændret samarbejdsform, nemlig 29 procent mod 40 procent af de mellemstore kommuner (30.000-45.000 indbyggere) og 48 procent af de største kommuner.

Som det fremgår af nedenstående figur 6 er der størst sandsynlighed for, at samarbejdet med brugerbestyrelserne har ændret sig efter kommunalreformen, hvis kommunen er en sammenlægningskommune *og* kommunen har over 45.000 indbyggere. For ikke-sammenlægningskommunerne ses der en klar tendens til, at jo større kommune, jo færre ændringer som følge af kommunalreformen på dette konkrete område.

Borgernes erfaringer med handicapråd

Der er i denne rapport fokuseret på *kommunernes erfaringer* med blandt andet brugerråd og brugerbestyrelser. En netop offentliggjort undersøgelse fra Daværende Velfærdsministerium fokuserer derimod på *borgernes erfaringer* med et af de områder, hvor brugerråd anvendes.

Undersøgelsen vedrører handicaprådene, som netop blev lovpligtige fra 1. april 2006 i forbindelse med kommunalreformen. Handicaprådenes primære opgave er at rådgive kommunalbestyrelsen i handicappolitiske spørgsmål. Handicaprådene skal derfor høres over alle initiativer, som har betydning for mennesker med handicap.

I undersøgelsen har Center for Ligebehandling af Handicappede kigget på samspejlet mellem landets kommuner og handicaprådene med henblik på at se, hvordan de to parter oplever samarbejdet, og i hvilken grad rådene bliver inddraget i og har indflydelse på kommunernes handicappolitiske indsats og udvikling.

Undersøgelsen, som handicaprådsmedlemmer fra 77 kommuner har deltaget i, viser, at over 90 pct. af medlemmerne er tilfede med samarbejdet. Samtidig svarer ca. 80 pct. af deltagerne, at handicaprådets høringsvar bliver fulgt i kommunalbestyrelsen og i de politiske udvalg.

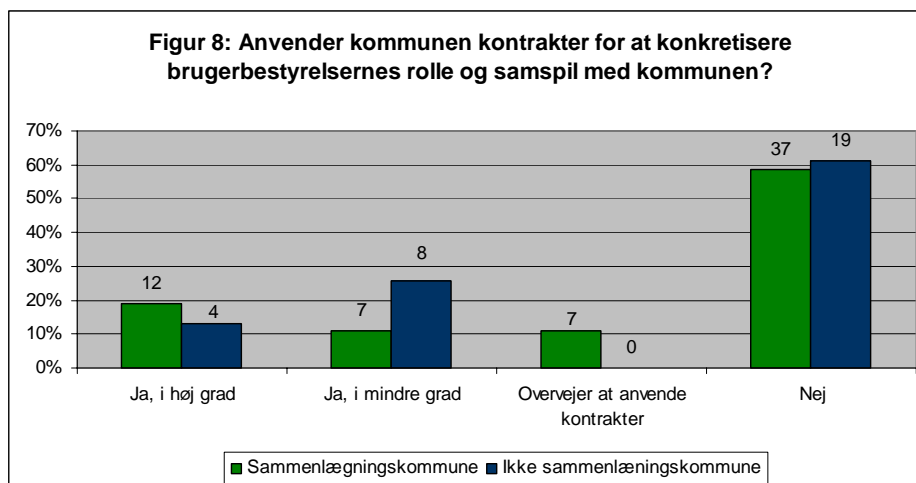
Kontraktindgåelse med brugerbestyrelser

13. Anvender kommunen kontrakter for at konkretisere brugerbestyrelsernes rolle og samspil med kommunen?

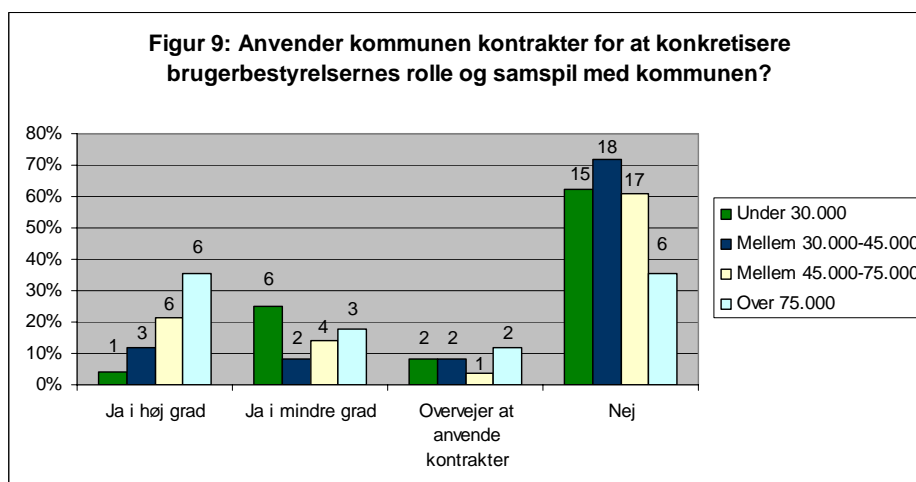
94 kommuner har besvaret spørgsmålet og 16 kommuner, svarende til 17 procent, svarer, at de i høj grad anvender kontrakter i samarbejdet med brugerbestyrelserne. 15 kommuner (16 procent) gør det i mindre grad. 7 kommuner, svarende til 7 procent, overvejer at anvende kontrakter, men for flertallet af kommunerne – 56

kommuner (60 procent) – gælder altså, at kontrakter ikke anvendes på dette område. Nogle kommuner angiver dog i stedet for kontrakter at anvende dialogbaseret aftalestyring, retningslinjer, selvforvaltningsaftaler eller hensigtserklæringer.

En lidt større andel ikke-sammenlægningskommuner end sammenlægningskommuner anvender kontrakter i større eller mindre grad. Omvendt overvejes kontrakter af 11 procent af sammenlægningskommunerne, men ikke af nogen af ikke-sammenlægningskommunerne. Dermed er det samlede billede, at der ikke er stor forskel på interessen for at bruge kontrakter de to typer kommuner imellem, jf. figur 7 nedenfor.

Besvarelsene viser, at de store kommuner på over 75.000 indbyggere generelt er mere positivt stemte over for anvendelsen af kontrakter end de mindre kommuner, jf. figur 8 nedenfor. Kun en tredjedel af de største kommuner siger klart nej til at anvende kontrakter, mens det for de øvrige kommuner er to tredjedele, der ikke ønsker at anvende kontrakter med brugerbestyrelserne.

3.4. Høring af borgere

På bestemte sektorområder er der i lovgivningen krav om, at borgerne skal høres, før kommunalbestyrelsen kan træffe beslutning i visse sager. Det er primært i lovgivningen på plan- og miljøområdet, at sådanne høringsbestemmelser af fastsat, f.eks. i forbindelse med udarbejdelse af lokal- og kommuneplaner.

Lovgivningen siger f.eks. (planloven):

§ 24. Efter regionsrådets henholdsvis kommunalbestyrelsens vedtagelse af et planforslag offentliggøres dette. Kommunalbestyrelsen skal samtidig offentliggøre den tilhørende redegørelse. Ved offentliggørelsen skal der oplyses om fristen efter stk. 3. Ved offentliggørelsen af kommuneplanforslag og ændringer hertil skal der oplyses om reglerne i § 12, stk. 2 og 3. Ved offentliggørelse af lokalplanforslag skal der oplyses om reglerne i § 17.

Stk. 2. Ethvert medlem af kommunalbestyrelsen eller regionsrådet, der har forlangt sin afvigende mening vedrørende planforslaget tilført rådets beslutningsprotokol, kan forlange, at den afvigende mening offentliggøres samtidig med forslaget tillige med en kort begrundelse, der affattes af medlemmet.

Stk. 3. Regionsrådet henholdsvis kommunalbestyrelsen fastsætter en frist på mindst 8 uger for fremsættelse af indsigelser m.v. mod planforslaget.

Principper for høringsprocesser

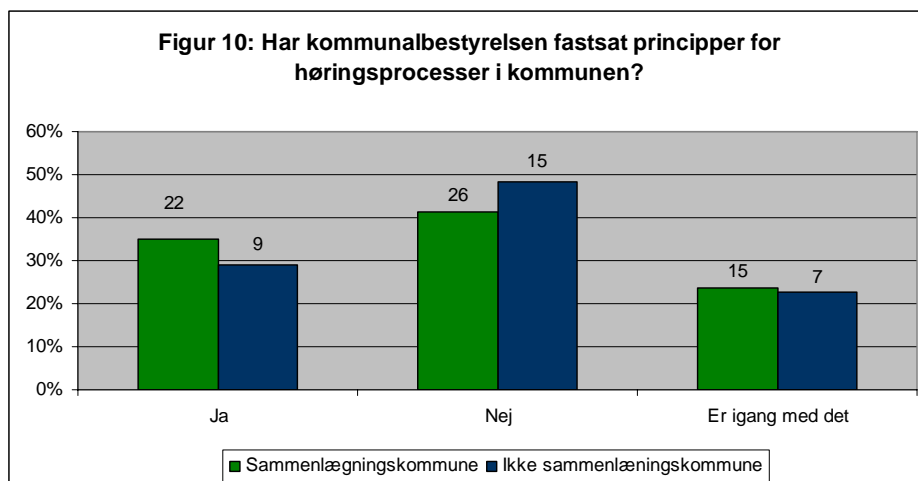
14. Har kommunalbestyrelsen fastsat principper for høringsprocesser i kommunen, fx om hvornår, hvordan og hvem der skal høres? (Ud over de tilfælde, som er fastsat i lovgivningen)

93 kommuner har besvaret spørgsmålet og 31 kommuner (svarende til 33 procent) har fastsat principper for høringsprocesser i kommunen, ud over de tilfælde, der er fastsat i lovgivningen, og 22 kommuner (23 procent) angiver at være i gang med arbejdet. 41 kommuner (44 procent) har således ikke principper på området.

Blandt de kommuner, som angiver at have fastsat sådanne principper, bemærker flere, at principperne er udmøntet i kommunens generelle borgerinddragelsespolitik. En enkelt kommune, Egedal Kommune, angiver endvidere, at kommunen har oprettet et fast punkt på kommunalbestyrelsens dagsordener, der hedder "borgerinddragelse". Punktet sikrer, at der i hver enkelt sag tages stilling til, om der skal ske borgerinddragelse.

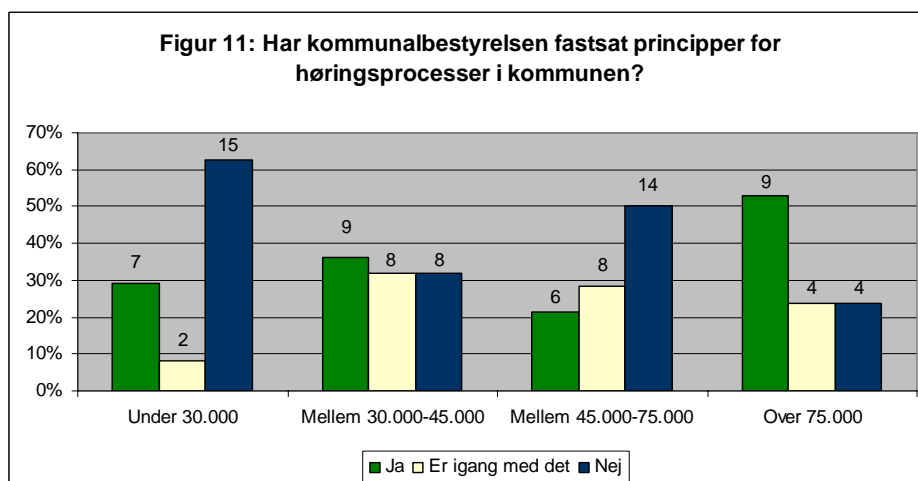
Der ser i udstrakt grad ud til at være et sammenfald mellem de kommuner, som svarer nej til formulering af overordnede demokratistrategier (spørgsmål 1) og nej til fastsættelse af principper for høringsprocesser. I 25 kommuner er begge dele formuleret eller ved at blive formuleret, i 35 kommuner er der hverken en demokratistrategi eller principper for høringsprocesser, mens der i de resterende 35 kommuner er arbejdet med et af tiltagene.

Der er ikke stor forskel på sammenlægnings- og ikke-sammenlægningskommuners brug af principper for høringsprocesser, jf. figur 9 nedenfor, idet lidt flere af sammenlægningskommunerne (59 procent) dog angiver at have principper eller at være i gang med at udarbejde disse mod 52 procent af ikke-sammenlægningskommunerne, jf. figur 9.

Tallene viser heller ikke en klar tendens, når det gælder kommunestørrelse og tilbøjelighed til at fastsætte principper for høringsprocesser. Umiddelbart ses det dog af figur 10 nedenfor, at antallet af kommuner, der fastsætter/vil fastsætte principper er større, jo større kommunen er. I gruppen af kommuner over 75.000 indbyggere er der således flest, der svarer ja til at have fastsat eller være i gang med at fastsætte principper (76 procent), mens interessen for at fastsætte principper for høringsprocesser er mindst i de små kommuner under 30.000 indbyggere, hvor kun 38 procent har eller er ved at få principper.

Billedet sløres imidlertid af, at der i de næststørste kommuner på mellem 45.000-75.000 indbyggere er mindre interesse for at fastsætte principper på området end i kommuner på mellem 30.000-45.000 indbyggere, hvor kommunerne fordeler sig jævnt på alle tre svarkategorier.

Praksisændringer efter kommunalreformen

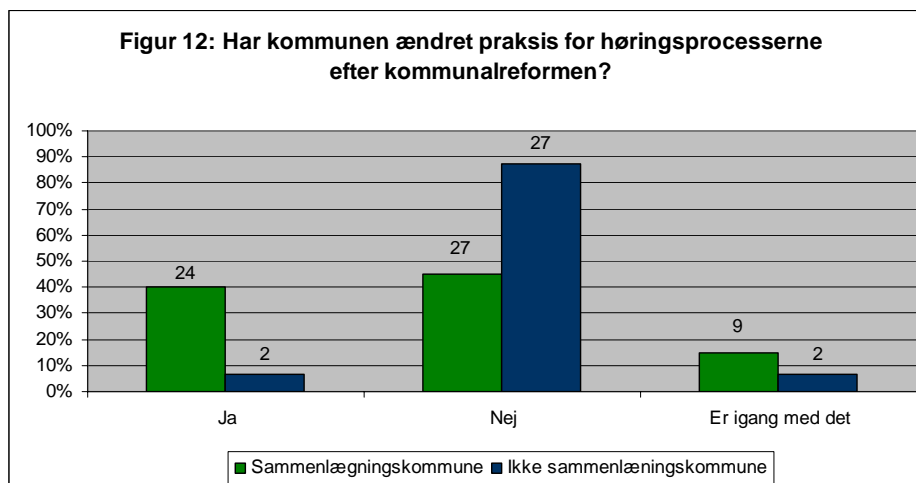
15. Har kommunen ændret praksis for høringsprocesserne efter kommunalreformen?

91 kommuner har besvaret spørgsmålet. 26 kommuner, svarende til 29 procent, har ændret praksis for høringsprocesserne efter kommunalreformen, mens 11

kommuner (12 procent) angiver at være i gang med det. 54 kommuner, svarende til 59 procent, har således ikke ændret praksis efter 1. januar 2007.

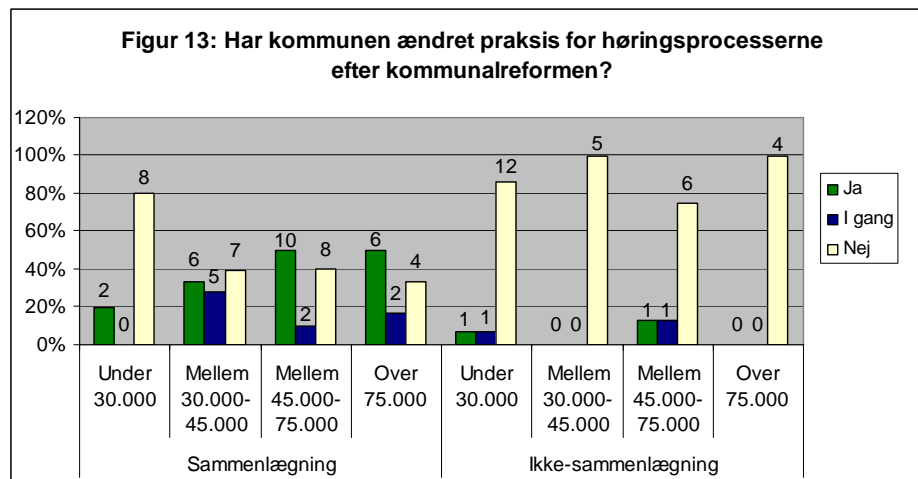
55 procent af sammenlægningskommunerne har ændret praksis eller er i gang med det, mens det kun gælder for 12 procent af ikke-sammenlægningskommunerne. Kommunesammenlægningerne har således været den naturlige anledning for flere kommuner til at ændre praksis for høringsprocesserne.

F.eks. anfører Slagelse Kommune, der er sammenlagt af 4 kommuner med hver sin praksis inden for høringsprocesser mv., at der typisk har fundet en videreudvikling sted af en af de måder, man gjorde tingene på i de tidligere kommuner. I tilfældet med høringsprocesser, konkret i forbindelse med lokalplaner, er der således tale om en praksis, der allerede var gældende i en af kommunerne, og som herefter videreføres i den nye, sammenlagte kommune.

Der ses en klar tendens til, at færrest kommuner under 30.000 indbyggere har ændret praksis på området (83 procent nej), mens det for de større kommuner over 30.000 indbyggere gælder, at ca. halvdelen har ændret praksis eller er i gang med det.

Nedenstående figur 12 viser en tendens til, at især de større, sammenlagte kommuner har fundet anledning til at ændre praksis for høringsprocesserne efter kommunalreformen.

Respons i forbindelse med høringsprocesser

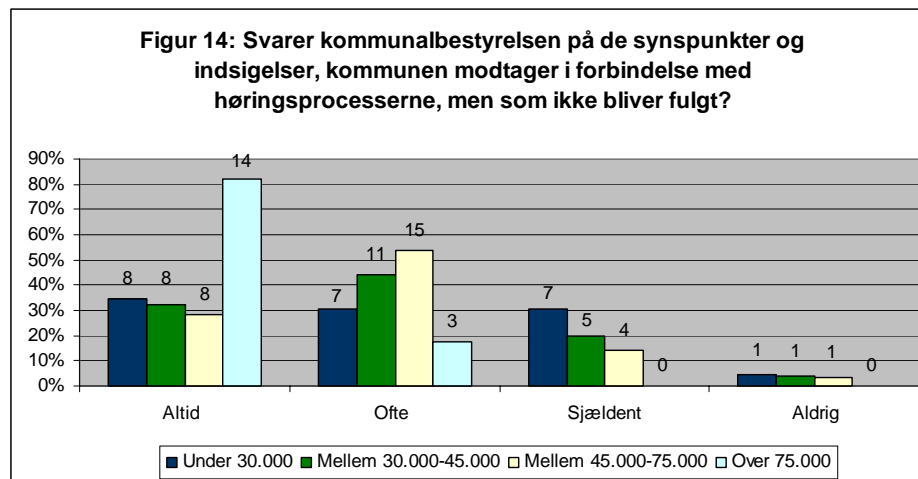
16. Svarer kommunalbestyrelsen på de synspunkter og indsigelser, kommunen modtager i forbindelse med høringsprocesserne, men som ikke bliver fulgt?

Af de 93 kommuner, som har besvaret spørgsmålet, angiver 74 kommuner, svarende til 80 procent at kommunalbestyrelsen altid eller ofte svarer på de synspunkter og indsigelser, som kommunen modtager i forbindelse med høringsprocesserne, men som ikke bliver fulgt. 16 kommuner (17 procent) angiver, at de sjældent svarer, og 3 kommuner (3 procent) svarer aldrig.

En kommune, der angiver aldrig at svare på synspunkter og indsigelser, begrundet dette med, at antallet af hørings svar i forbindelse med budgetlægning, skolestruktur, lokalplansager osv. er så omfattende, at det vil kræve voldsomt mange ressourcer at give motiverede svar til alle. Samme kommune bemærker dog, at der kvitteres for modtagelsen af alle hørings svar.

Der er ikke stor forskel på sammenlægnings- og ikke-sammenlægningskommunerne i håndteringen af indsigelser mv. i høringsprocesser.

Kommunernes besvarelser viser, at der i alle kommuner med over 75.000 indbyggere altid (82 procent) eller ofte (18 procent) svares på indsigelser fra borgere i forbindelse med høringsprocesser. Jo mindre kommunen er, jo større er tilbøjeligheden til at angive, at indsigelser mv. sjældent besvares, jf. figur 13 nedenfor.

Særlige indsats for bred borgerdeltagelse

17. Bliver der gjort en særlig indsats for at sikre, at alle borgere har mulighed for at deltage i kommunens høringsprocesser uanset kulturelle, sproglige, økonomiske og fysiske barrierer. For eksempel gennem oversættelse af skriftligt materiale, informationskampagne blandt særlige grupper med videre.

93 kommuner har besvaret spørgsmålet, og 13 kommuner, svarende til 14 procent, angiver, at de i høj grad gør en indsats for at sikre alle borgeres mulighed for at deltage i kommunens høringsprocesser. 48 kommuner (52 procent) svarer, at de gør det i mindre grad, mens de sidste 32 kommuner (34 procent) ikke prioriterer en sådan indsats.

Blandt de kommuner, som angiver at gøre en indsats på området, gives bl.a. følgende eksempler: tolkebistand og oversættelse til blindskrift, forsøg på at gøre høringsmateriale sprogligt let tilgængeligt, højtlesning af materiale på hjemmeside, teleslyngeanlæg, døvetolkning af dialogmøder om budget mv., tegnsprogs-tolkning, sikring af tilgængelighed for handicappede mv., lokalt afholdte borgermøder samt pjecer og informationsmateriale på forskellige sprog.

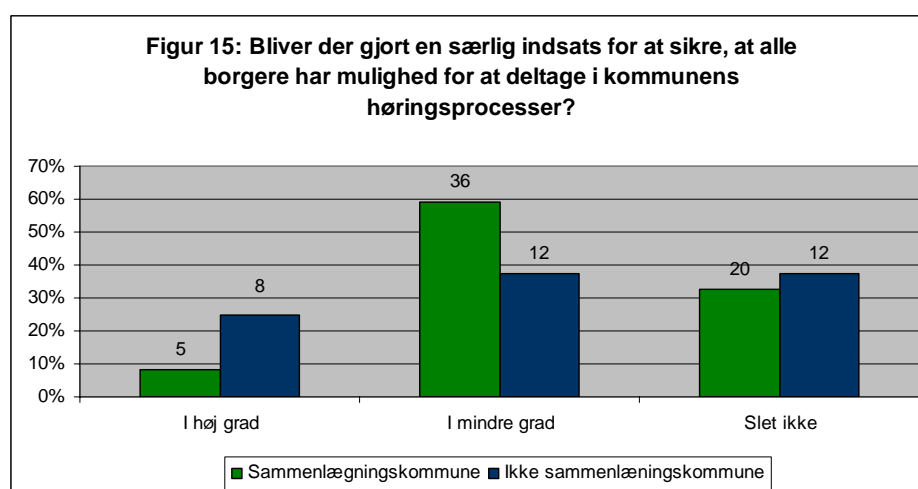
F.eks. oplyser Frederiksberg Kommune, at der i alle kommunens daginstitutioner med børnehavebørn forefindes en mappe med oversættelser af almindeligt benyttet forældreinformation til 8 fremmedsprog. Derudover udarbejder kommunens kulturdirektorat pjecer, der henvender sig til fremmedsprogede familier, bl.a. om tilbud om pædagogisk legestue for tosprogede børn og tilbud om tidlig sprogudvikling.

Nogle kommuner angiver endvidere, at kommunens informationer generelt distribueres via flere forskellige kanaler (aviser, tryksager, radio/tv, internet, biblioteket) eller at høringer annonceres i dagspressen med henblik på at nå flest mulige grupper.

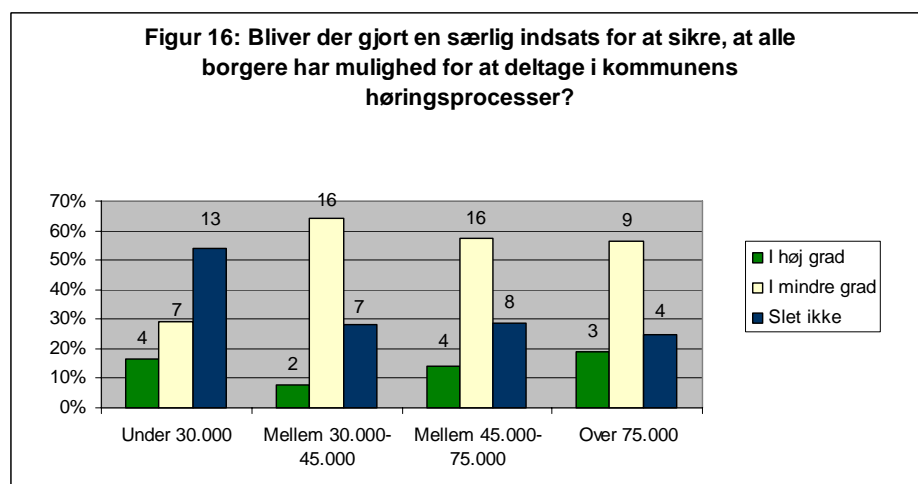
Endelig angiver Vejle Kommune, at man har fokus på barrierer for deltagelse, når der er høringer og borgerprocesser inden for de områder, hvor målgruppen kan være svag, f.eks. på det sociale område og på sundheds-, handicap- og ældreområderne. Når der derudover afholdes brede borgermøder, f.eks. om en kommune-

plan, placeres møderne geografisk rundt om i kommunen, så afstande bliver mindre barrierer, og møder med borgerne placeres som hovedregel udenfor normal arbejdstid.

Når man sammenligner sammenlægnings- og ikke-sammenlægningskommuners besvarelse af dette spørgsmål, er der en lidt større andel af sammenlægningskommunerne, der gør en indsats for at sikre en bred borgerdeltagelse. Der er dog forskel på *graden* af indsatsen, idet en større andel af ikke-sammenlægningskommunerne angiver i høj grad at gøre en særlig indsats på området (25 procent) sammenlignet med sammenlægningskommunerne (8 procent). I kategorien af kommuner, der angiver i mindre grad at gøre en indsats, er der 59 procent blandt sammenlægningskommunerne og 38 procent blandt ikke-sammenlægningskommunerne, jf. figur 14 nedenfor.

Der er blandt kommunerne med under 30.000 indbyggere flere end i de øvrige kategorier, der svarer, at der slet ikke gøres en særlig indsats for at sikre alle borgeres deltagelse i høringsprocesser (54 procent). For de tre kategorier af kommuner over 30.000 indbyggere er det gennemsnitligt 28 procent af kommunerne, der angiver, at de ikke gør en indsats for at inddrage alle borgere, jf. figur 15 nedenfor.

3.5. Frivilligt foreningsliv

Kommunalbestyrelserne skal efter servicelovens § 18 samarbejde med frivillige sociale organisationer og foreninger og afsætte et årligt beløb til støtte af frivilligt socialt arbejde. Rammerne for samarbejdet fastlægges af den enkelte kommunalbestyrelse, mens velfærdsministeren fastsætter retningslinjerne for kommunalbestyrelsens indsendelse af redegørelser om den lokale udvikling i det frivillige sociale arbejde mv.

Hensigten med servicelovens § 18 er at styrke samspillet mellem kommunerne og de frivillige sociale organisationer og foreninger.

Frivillighedspolitik

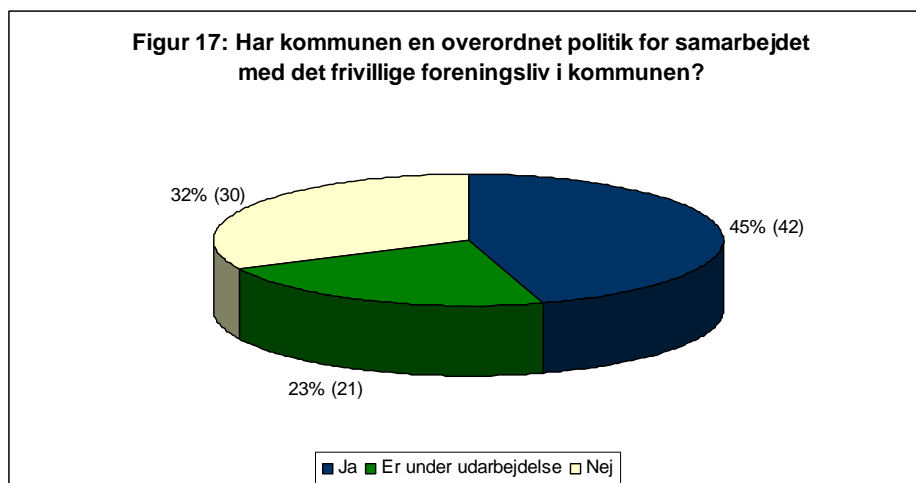
Både den frivillige og den private sektor kan med fordel inddrages i at finde nye løsninger og innovative bud på de velfærdspolitiske udfordringer, som vi som samfund står over for. Med kvalitetsreforminitiativet om sammenhængende kommunale frivillighedspolitikker vil regeringen medvirke til at fremme kommunernes strategiske involvering af civilsamfundet i løsningen af forskellige velfærdspolitiske udfordringer. Kommunernes frivillighedspolitikker skal blandt andet støtte op om, at de offentlige og frivillige organisationers særlige styrker kombineres i den samlede indsats på velfærdsområderne, ligesom frivillighedspolitikkerne skal medvirke til at fremme borgerinvolvering og demokrati lokalt således, at medborgerskabet og sammenhængskraften i samfundet styrkes. Arbejdet med sammenhængende frivillighedspolitikker indgår også i aftalen om kommunernes økonomi 2009.

Indenrigs- og Socialministeriet har nedsat arbejdsgruppe bestående af KL, Indenrigs- og Socialministeriet og andre relevante ministerier og organisationer. Arbejdsgruppen har til opgave at udarbejde en rapport, der analyserer og giver anbefalinger til, hvordan der kan udvikles sammenhængende frivillighedspolitikker i kommunerne herunder, hvordan samarbejdet mellem kommuner og den frivillige og private sektor kan styrkes. Arbejdsgruppens resultater forventes offentliggjort i slutningen af 2009.

Overordnet frivilligpolitik

18. Har kommunen en overordnet politik for samarbejdet med det frivillige foreningsliv i kommunen?

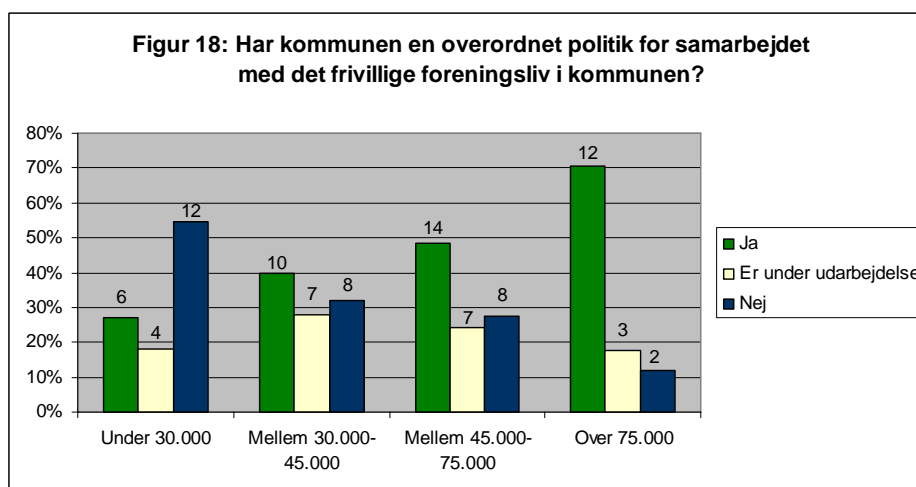
93 kommunerne har besvaret spørgsmålet og flertallet af kommunerne, i alt 63 (svarende til 68 procent), anfører, at de har en overordnet politik for samarbejdet med det frivillige foreningsliv, eller at en sådan politik er under udarbejdelse, jf. figur 16 nedenfor.

Der er så godt som ingen forskel på sammenlægnings- og ikke-sammenlægningskommunernes besvarelse af dette spørgsmål. 44 procent af sammenlægningskommunerne har en sådan politik, mens det for ikke-sammenlægningskommunerne er 47 procent. Der er dog samtidig flest sammenlægningskommuner, der angiver at være i gang med at udarbejde en politik på området, 25 procent af sammenlægningskommunerne mod 17 procent af ikke-sammenlægningskommunerne.

Blandt ikke-sammenlægningskommunerne er der 37 procent, der angiver ikke at have en politik på området. Det tilsvarende tal for sammenlægningskommunerne er 30 procent.

Når det kommer til kommunestørrelse, ses der en klar tendens til, at jo større kommune, jo større sandsynlighed for en frivillighedspolitik. Især de store kommuner med over 75.000 indbyggere har for de flestes vedkommende en frivilligpolitik (71 procent) eller er i gang med at udarbejde én (18 procent). For de mindste kommuner under 30.000 indbyggere har under en tredjedel en tilsvarende politik, mens 18 procent er i gang med at udarbejde en sådan, jf. figur 17 nedenfor.

Inddragelse af det frivillige foreningsliv

19. Bliver frivillige foreninger og organisationer inddraget i beslutningsprocesser i kommunen?

95 kommuner har svaret og 88 kommuner, svarende til 93 procent, svarer ja til, at frivillige foreninger og organisationer bliver inddraget i de kommunale beslutningsprocesser.

Det er kendetegnende for området, at der er stor mangfoldighed i kommunernes indsats med at inddrage det frivillige foreningsliv. Som eksempler nævner flere kommuner, at frivillige foreninger mv. inddrages i den politiske proces via frivillighedsråd og folkeoplysningsudvalg.

Lovgivningen siger f.eks. (folkeoplysningsloven):

§ 34. Kommunalbestyrelsen kan nedsætte et folkeoplysningsudvalg på mindst 7 medlemmer. Medlemstallet skal være ulige. Folkeoplysningsudvalget består af

- 1) et mindretal valgt af kommunalbestyrelsen blandt dens medlemmer og
- 2) et flertal, der består af en bredt sammensat repræsentation for den virksomhed, der får tilskud efter kapitel 4 og 5.

Stk. 2. Kommunalbestyrelsen beslutter, om der skal vælges eller udpeges tilforordnede til folkeoplysningsudvalget, herunder hvem, deres antal og valgperioden. Eventuelle tilforordnede har ikke stemmeret.

Et par kommuner har et idræts- eller foreningsssamvirke for at fremme dialogen og samle interesserne på foreningsområdet i ét organ. I Brønderslev Kommune er der etableret et idrætssamvirke, der har indflydelse på de økonomiske tilskud, der gives til kommunens haller, mens Ringkøbing-Skjern Kommune har etableret et foreningsssamvirke til fremme af foreningernes dialog med kommunens politikere. Endvidere nævner mange kommuner brugen af høringer under dette spørgsmål.

I Næstved Kommune afholdes årlige forenings- og kulturkonferencer, hvor foreningslivet bidrager med udviklingsopgaver og løsningsforslag

Flere kommuner giver desuden konkrete eksempler på projekter, hvor de har inddraget de frivillige foreninger mv. F.eks. kan nævnes Kolding Kommune, der i forbindelse med etablering af et nyt kulturkompleks i byen, nedsatte brugergrupper bestående af private, offentlige myndigheder, eksperter og foreninger, der skulle komme med oplæg til kompleksets udformning og indhold. I Frederikshavn Kommune blev foreninger og organisationer bl.a. inddraget i arbejdet med nye retningslinjer for frivilligt socialt arbejde, en ny praksis for kommunens støtte til handicapidræt, en ny erhvervsstrategi og en ny international strategi.

Det er mere udbredt blandt ikke-sammenlægningskommunerne end sammenlægningskommunerne at inddrage de frivillige organisationer i beslutningsprocessen, idet 97 procent af ikke-sammenlægningskommunerne gør dette, mens det for sammenlægningskommuner er 90 procent.

Der ses blandt de små kommuner under 30.000 indbyggere den mindste andel af kommuner, der inddrager de frivillige organisationer i det politiske arbejde (88 procent). For kommuner med over 30.000 indbyggere er det gennemsnitligt 92 procent af kommunerne, der inddrager det frivillige foreningsliv.

Inddragelse i konkret opgaveløsning

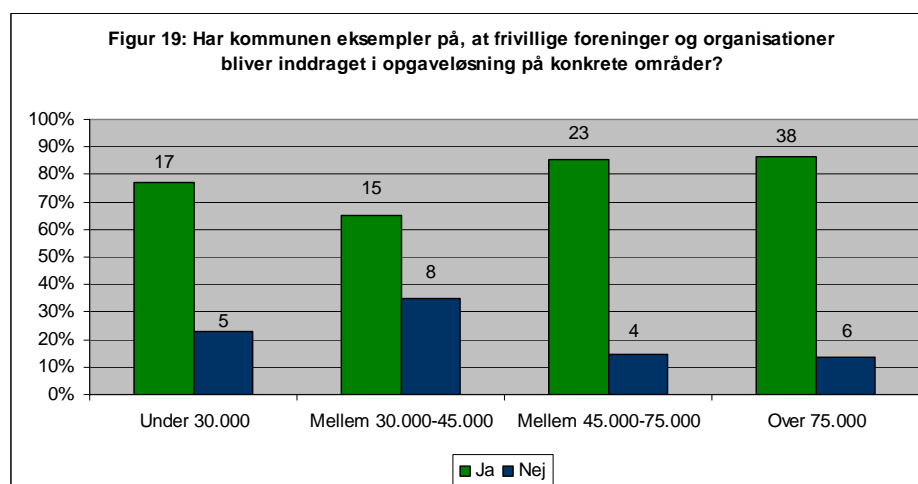
20. Har kommunen eksempler på, at frivillige foreninger og organisationer bliver inddraget i opgaveløsning på konkrete områder fx forebyggelse, integration eller andet?

90 kommuner har svaret, og af disse har 70 kommuner, svarende til 79 procent, eksempler på, at frivillige foreninger og organisationer bliver inddraget i opgaveløsningen på konkrete områder. Blandt de emner, som flest kommuner nævner, er i prioriteret rækkefølge sundhed, integration, forebyggelse, ældre, idræt og handicapområdet.

Odense Kommune har f.eks. afholdt dialogmøder med henblik på at sætte ord på kommunens visioner på handicapområdet. Kommunen havde inviteret mennesker med et handicap samt pårørende og interesseorganisationer. Dialogmøderne foregik på den måde, at en række skuespillere inviterede de fremmødte til at fortælle om oplevelser fra arbejdslivet, hjemmelivet og fritidslivet. Med henblik på at få sat levende billeder på de udfordringer, mennesker med handicap står overfor, opførte skuespillerne nogle af dilemmaerne, som var fremhævet af dialogmødernes deltagere.

Som i spørgsmålet om inddragelse af de frivillige organisationer i beslutningsprocesserne er det ikke-sammenlægningskommunerne, der er længst fremme. Blandt ikke-sammenlægningskommunerne angiver 90 procent således at have eksempler på konkret opgaveløsning, hvor det frivillige foreningsliv er blevet inddraget, mens det tilsvarende tal for sammenlægningskommunerne er 73 procent.

Blandt de større kommuner over 45.000 indbyggere ses den største andel, der kan give eksempler på inddragelse af frivillige i opgaveløsningen (86 procent). Den mindste andel findes i kommunerne på mellem 30.000-45.000 indbyggere (65 procent), jf. nedenstående figur 18.

Borgerguider

21. Har kommunen udviklet en borgerguide, som kan bruges i forbindelse med oprettelse af nye tilbud eller omlægning af eksisterende tilbud eller indsatser?

94 kommuner har besvaret spørgsmålet. 89 kommuner, svarende til 95 procent, angiver, at de ikke har udviklet en borgerguide til brug for oprettelse af nye tilbud eller lignende i kommunen. Dvs. kun fem kommuner har udviklet borgerguider. En enkelt af de 89 kommuner har dog tilføjet, at en borgerguide under udarbejdelse.

Flere kommuner, heriblandt Hedensted, Holstebro, Rudersdal og Viborg Kommune, der svarer nej på spørgsmålet, angiver imidlertid, at f.eks. hjemmesiden anvendes som borgerguide. Andre kommuner som Gladsaxe, Kolding og Holbæk Kommune angiver, at der i stedet for en borgerguide er udarbejdet vejledninger/retningslinjer for enkeltområder – det kunne f.eks. være ”fritidstilbud for ældre”.

Det bemærkes i denne sammenhæng, at den lave andel af kommuner, der svarer ja til at have udviklet en borgerguide, kan skyldes, at ”borgerguide” ikke fremstår som et veldefineret begreb. ”Borgerguide” kan opfattes som en person ansat af kommunen til at hjælpe foreninger, borgergrupper og andre i opstarten af nye tilbud mv. Men borgerguide anvendes i andre sammenhænge også til betegnelse af en guide til det offentlige eller til kommunen med det formål at give borgeren overblik over sin egen situation, sine muligheder og pligter. Svarene analyseres derfor ikke yderligere i nærværende rapport.

Udvikling af kommunikationen

22. Har kommunen gjort en indsats for at udvikle kommunikationen med borgerne for at fremme borgerinddragelsen?

95 kommuner har besvaret spørgsmålet og 81 kommuner, svarende til 85 procent, svarer ja på spørgsmålet, om de har gjort en indsats for at udvikle kommunikationen med borgerne for at fremme borgerinddragelsen.

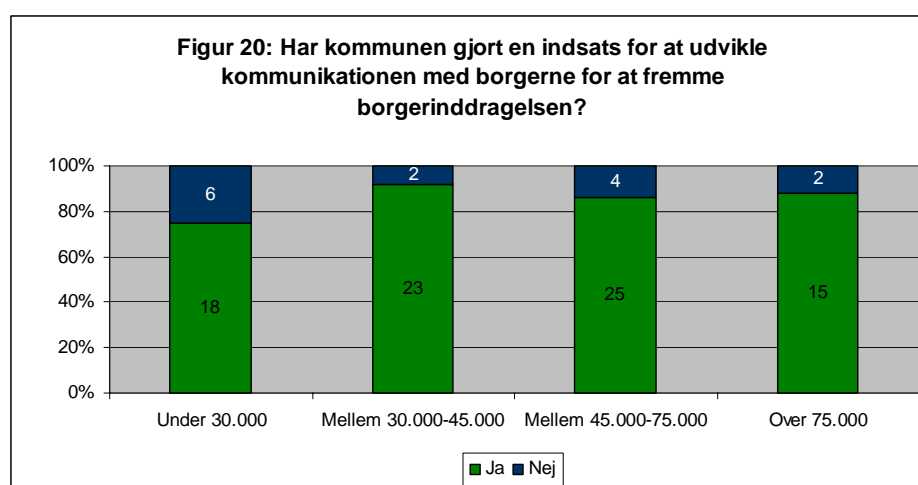
Som eksempler på denne indsats nævner mange kommuner, at de har styrket brugen af deres hjemmeside, herunder f.eks. med oprettelse af blogs/debatfora, kommunikationsportaler eller såkaldte netbaserede borgerinddragelsessystemer. I Hedensted og Helsingør Kommune vises byrådets møder f.eks. direkte på internettet, så flere borgere har mulighed for at følge mødernes afvikling.

Flere kommuner nævner desuden eksempler på forskellige former for direkte kontakt til borgerne via borgerpaneler, borgermøder, konferencer med lokalrådsrepræsentanter, cafédebatter, udviklingsværksteder mv. Endvidere giver flere kommuner eksempler på forskellige former for skriftlig kommunikation, f.eks. udgivelse af årlige eller kvartalsvise borgeraviser samt udarbejdelse af en inddragelseshåndbog, kommunikationsplan/strategi mv. Endelig nævner nogle kommuner under dette punkt etablering af distriktråd samt ansættelse af en såkaldt borgerguide.

I Odsherred Kommune vedtog byrådet i efteråret 2007 en kommunikationsplan, som både skal fungere som et værktøj og en opslagsbog for ansatte og borgere i kommunen. I planen beskriver kommunen bl.a., hvad den konkret gør for at leve op til sine målsætninger om at have et højt informationsniveau og at formidle information på en forståelig og imødekommende måde.

I Frederiksberg Kommune afholdes der to gange årligt velkomstmøder for nye borgere, hvor der orienteres om kommunens tilbud, kommunalbestyrelsen og mulighederne for borgerinddragelse. I hvert møde deltager 400-600 borgere.

Blandt ikke-sammenlægningskommunerne er der 91 procent af kommunerne, der har gjort en aktiv indsats for at udvikle kommunikationen med borgerne. Blandt sammenlægningskommunerne er det 83 procent.

Ser man på kommunistørrelsen, jf. ovenstående figur 19, er der en tendens til, at de mindste kommuner på under 30.000 indbyggere har været mindst tilbøjelige til at udvikle borgerkommunikationen. 75 procent af de mindste kommuner svarer således ja på spørgsmålet, mens det for kommuner mellem 30.000-45.000 indbyggere er 92 procent. For kommuner over 45.000 indbyggere er ja-andelen gennemsnitligt 87 procent, jf. figuren ovenfor.

Borger.dk

Gratis og sikker borgerdialog på nettet med afstemning og debat

Offentlige institutioner og myndigheder, herunder kommuner, har nu mulighed for at etablere sikre digitale debatter og afstemninger. Videnskabsministeriet stiller således et afstemnings- og debatmodul gratis til rådighed for blandt andet kommunerne gennem den fælles-offentlige borgerportal: www.borger.dk

Afstemnings- og debatmodul er for myndigheder, der gerne vil udbygge og understøtte den direkte og digitale borgerdialog. Modulet giver offentlige myndigheder og institutioner mulighed for på en enkel måde at få kendskab til borgernes holdninger til aktuelle emner. Det er nemt at involvere borgerne i debatter, og borgerne kan debattere indbyrdes. I debatmodulet er der mulighed for at vælge, om man vil bruge digital signatur.

Afstemningsmodul åbner endvidere mulighed for, at myndigheden kan afholde afstemninger og brugerundersøgelser. Borgerne skal logge på med digital signatur for at kunne

afgive deres stemme. Den digitale signatur sikrer, at der kun kan afgives en enkelt stemme pr. person i hver afstemning, og at personen lever op til eventuelle begrænsninger og/eller kriterier for de stemmeberettigede i den enkelte afstemning. Kriterierne fastsættes af myndigheden selv.

Afstemnings- og debatmodulet kan på enkel vis integreres på offentlige myndigheders egne hjemmesider.

Bilag

Spørgeskema:

Sæt kryds ud for svaret. Hvis der ikke er plads i de felter, hvor I ønsker at uddybe svarene, kan I vedlægge bilag til spørgsmålene. Husk at skrive på, hvilke spørgsmål bilaget vedrører.

Generelt

1. Har kommunalbestyrelsen formuleret nogle overordnede demokratistrategier?

Ja	—
Nej	—

Hvis ja, så vedlæg disse.

2. Har kommunalbestyrelsen inddraget borgerne i udviklingen af den nye kommune i forbindelse med kommunalreformen? *Hvis nej, spring til spørgsmål 4.*

I høj grad	—
I nogen grad	—
Nej	—

3. Hvis ja, hvordan er borgerne blevet inddraget? *(Sæt gerne flere kryds):*

Høringer af relevante borgergrupper	—
Nedsættelse af formelt lokalråd eller lignende	—
Nedsættelse af uformelle dialoggrupper eller lignende	—
Afholdelse af borgermøder eller lignende	—
Andet	—

Angiv evt. andre former for inddragelse:

4. Hvilke faciliteter stiller kommunen til rådighed for lokalråd, dialoggrupper, foreninger mv.? (Sæt gerne flere kryds)

Der er en kommunal tovholder/koordinator vedrørende nærdemokrati	—
Der bliver givet økonomisk tilskud	—
Anslået samlet årligt tilskud:	_____ kr.
Der bliver stillet lokaler til rådighed	—
Der bliver givet administrativ bistand	—
Kommunalbestyrelsesmedlemmer deltager på ad hoc basis	—
Ingen af de nævnte	—
Andet (beskriv)	—

5. Har kommunalbestyrelsen nedsat eller overvejet at nedsætte et særligt udvalg med borgerdeltagelse/nærdemokrati som ansvarsområde. For eksempel i medfør af den kommunale styrelseslovs § 17, stk. 4?

Har nedsat et udvalg	—
Overvejer at nedsætte et udvalg	—
Har besluttet ikke at nedsætte et udvalg	—

Hvis ja, vedlægges udvalgenes vedtægter el. lign.

6. Hvis der er nedsat et udvalg, hvilket år er det så nedsat? _____

Lokaludvalg

7. Har kommunalbestyrelsen nedsat lokaludvalg som følge af den kommunale styrelseslovs § 65 d? Hvis nej, gå til spørgsmål 10.

Ja	—
Nej	—

Hvis ja, vedlæg lokaludvalgenes vedtægter el. lign.

8. Hvis ja, hvilke erfaringer har kommunalbestyrelsen med delegation af kompetence til lokaludvalg?

I høj grad positive	—
Overvejende positive	—
Overvejende negative	—
I høj grad negative	—

Begrund svaret:

9. Har arbejdet i forbindelse med kommunalreformen styrket lokaludvalgets rolle?

Ja i høj grad	—
Ja i mindre grad	—
Nej slet ikke	—
Lokaludvalget er først blevet etableret i forbindelse med kommunalreformen	—

10. Hvis nej ved spørgsmål 7. Hvad er baggrunden for, at kommunalbestyrelsen ikke har etableret lokaludvalg?

Det er aldrig blevet overvejet	—
Det er vurderet til at skabe mere bureaukrati	—
Der er ikke interesse for lokaludvalg blandt kommunens borgere	—
Andet (beskriv)	—

Brugerbestyrelser

11. Har kommunalbestyrelsen delegeret ansvar til brugerbestyrelser, der går ud over det, som kommunalbestyrelsen er forpligtet til efter lovgivningen?

Ja i høj grad	—
Ja i mindre grad	—
Nej	—

Hvis ja, så giv eksempler på dette. Hvis nej. Hvad er årsagen til det:

12. Har kommunens samarbejde med de lovpligtige brugerbestyrelser, som fx skolebestyrelser og forældrebestyrelser i dagtilbud, ændret sig efter kommunalreformen?

Ja	—
Nej	—

Hvis ja. På hvilken måde har samarbejdet ændret sig?:

13. Anvender kommunen kontrakter for at konkretisere brugerbestyrelsernes rolle og samspil med kommunen?

Ja i høj grad	—
Ja i mindre grad	—
Overvejer at anvende kontrakter	—
Nej	—

Høring af kommunens borgere

14. Har kommunalbestyrelsen fastsat principper for høringsprocesser i kommunen fx om hvornår, hvordan og hvem der skal høres? (Ud over de tilfælde, som er fastsat i lovgivningen),

Ja	—
Nej	—
Er i gang med det	—

Hvis ja, vedlæg principperne.

15. Har kommunen ændret praksis for høringsprocesserne efter kommunalreformen?

Ja	—
Nej	—
Er i gang med det	—

16. Svarer kommunalbestyrelsen på de synspunkter og indsigelser, kommunen modtager i forbindelse med høringsprocesserne, men som ikke bliver fulgt?

Altid	—
Ofte	—
Sjældent	—
Aldrig	—

17. Bliver der gjort en særlig indsats for at sikre, at alle borgere har mulighed for at deltage i kommunens høringsprocesser uanset kulturelle, sproglige, økonomiske og fysiske barrierer. For eksempel gennem oversættelse af skriftligt materiale, informationskampagne blandt særlige grupper, mv.?

I høj grad	—
I mindre grad	—
Slet ikke	—

Hvis ja, så giv eksempler på dette:

Det frivillige foreningsliv m.v.

18. Har kommunen en overordnet politik for samarbejdet med det frivillige foreningsliv i kommunen?

Ja	—
Er under udarbejdelse	—
Nej	—

Hvis ja, så vedlæg denne.

19. Bliver frivillige foreninger og organisationer inddraget i beslutningsprocesser i kommunen?

Ja	—
Nej	—

Hvis ja, så giv evt. eksempler på dette:

20. Har kommunen eksempler på, at frivillige foreninger og organisationer bliver inddraget i opgaveløsning på konkrete områder fx forebyggelse, integration eller andet?

Ja	—
Nej	—

Hvis ja, så beskriv opgaveområderne:

